[2018] 13 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1286

ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ

ਬਨਾਮ

ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

(2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀ) ਨੰਬਰ 193)

13 ਦਸੰਬਰ, 2018

[ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ:

ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ - ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਅਧੀਨ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ - ਅਨੁਛੇਦ 21 ਤਹਿਤ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਰਿਹਾਇਸ਼, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਐਕਟ, 2007 ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ- ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਨ - ਰਾਜ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ - ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ - ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਐਕਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ- ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਪਲਬਧ ਹੱਲ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਪਰਮਿਟ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ

ਸਨਮਾਨ, ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਅਤੇ ਤੱਥ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ - ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼- ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ- ਅਨੁਛੇਦ 21, 39 ਅਤੇ 41- ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਐਕਟ, 2007- ਉਪ ਧਾਰਾ 30 ਅਤੇ 31

ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ

ਕਿਹਾ ਕਿ: 1.1ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ 1949 ਵਿੱਚ (ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ) ਓਨੀ ਹੀ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਅੱਜ ਹੈ। ਪਰ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ 1949 ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਉਭਰਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 39 ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਬੁਢਾਪਾ, ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 41 ਵਿੱਚ ਬੇਲੋੜੀ ਲੋੜ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਜਾਂ ਲੋੜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। [ਪੈਰਾਂ 2 ਅਤੇ 3] [1294-B-C; 1295-A-B]

1287 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

1.2 ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਪਰ ਫਿਲਹਾਲ ਅਦਾਲਤ ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ। ਰਾਜ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ ਬਲਕਿ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 44] [1308-D-E]

2.1 ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਰਥਹੀਣ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਆਪਣੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 16] [1298-F-G]

2.2 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (NSAP) ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ, 1995 ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਯੋਜਿਤ ਯੋਜਨਾ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਭਲਾਈ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 41 ਰਾਜ ਨੂੰ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਬੁਢਾਪਾ, ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੇਲੋੜੀ ਲੋੜ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਹੈ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਜੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 17 ਅਤੇ 18] [1299-A-E]

XXXXXX

ਫਰਾਂਸਿਸ ਕੋਰਲੀ ਮੁਲਿਨ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਲੀ **(1981) 1 SCC 608: [1981] 2 SCR 516;** ਅਰੁਣਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਸ਼ਾਨਬਾਗ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ **(2011) 4 SCC 454: [2011] 4 SCR 1057;** ਆਮ ਕਾਰਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ **(2018) 5 SCC 1: [2018] 6 SCR 1;** ਕੇ.ਐਸ. ਪੁੱਟਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ **(2017)10 SCC 1: [2017] 10 SCR 569** – **'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।**

ਉਨੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਨ, ਜੇ.ਪੀ. ਬਨਾਮ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ **(1993) 1 SCC 645: [1993] 1 SCR 594 - ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।**

3.1 ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ, ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ

ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਗਾਇਬ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 21][1300-G-H]

3.2 ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ "ਆਰਥਿਕ ਬਜਟ" ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦਲੀਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿੱਤੀ ਮੁੱਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਰੋਤ ਅਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਸੰਜਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 25] [1302-G-H; 1303-A]

3.3 ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1951 ਵਿੱਚ 1.98 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 2001 ਵਿੱਚ 7.6 ਕਰੋੜ ਅਤੇ 2011 ਵਿੱਚ 10.38 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 60+ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 2021 ਵਿੱਚ ਵਧ ਕੇ 14.3 ਕਰੋੜ ਅਤੇ 2026 ਵਿੱਚ 17.3 ਕਰੋੜ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ "ਰਿਹਾਇਸ਼, ਭੋਜਨ, ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ..." ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਉਤਪਾਦਕ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਬੁਢਾਪੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਹੋਮਜ਼, ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਘਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

XXXXXX

3.4 ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪਨਾਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਵ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੇਘਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਕਾਰਨ 'ਬੇਘਰ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੱਤ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਢੁਕਵੀਂ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਣਕਿਆਸੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 27] [1303-D-G]

ਸ਼ਾਂਤੀਸਟਾਰ ਬਿਲਡਰਜ਼ ਬਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਖਿਮਲਾਲ ਟੋਟੇਮ **AIR 1990 SC 630;** ਚਮੇਲੀ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ **(1996) 2 SCC 549: [1995] 6 Suppl. SCR 827;** ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਮਿਉਂਸਪਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਗੁਲਾਬ ਖਾਨ **(1997) 11 SCC 121: [1996] 7 Suppl. SCR 548 - 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।**

4.1 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 2010-11 ਦੌਰਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ, ਯਾਨੀ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਿਤ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਆਊਟਰੀਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਰਾਜ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਪਕ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 32] [1305- B-C]

4.2 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁਣ ਲਗਭਗ ਛੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 35] [1305-F-G]

XXXXXX

ਵਿਨਸੈਂਟ ਪਾਨੀਕੁਰਲੰਗਰਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ **(1987) 2 SCC 165: [1987] 2 SCR 468;** ਖਪਤਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ **(1995) 3 SCC 42 : [1994] 6 Suppl. SCR 626;** ਕਿਰਲੋਸਕਰ ਬ੍ਰਦਰਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਕਰਮਚਾਰੀ ਰਾਜ ਬੀਮਾ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ **(1996) 2 SCC 682: [1996] 1 SCR 884;**

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ **(1997) 2 SCC 83 : [1996] 10 Suppl. SCR 279;** ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਬਨਾਮ ਅਲ ਫਹੀਮ ਮੀਟ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ **(2006) 13 SCC 382: [2006] 10 ਬੇਨਤੀ SCR 354;** ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ **(2014) 3 SCC 547: [2014] 4 SCR 10 - 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।**

5.1 ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਵਿਕਲਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਉਨਾ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ "ਆਰਥਿਕ ਬਜਟ" ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਕਾਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਐਕਟ, 2007 (MWP ਐਕਟ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ "ਆਰਥਿਕ ਬਜਟ" ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 45] [1308-E-G]

5.2 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ MWP ਐਕਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ

ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਪਲਬਧ ਹੱਲ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪਰਮਿਟ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ, ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਅਤੇ ਤੱਥ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। (ਪੈਰਾ 47 ਅਤੇ 48) [1309-C-F]

XXXXXX

1291 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

6. ਸਰਵੋਤਮ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, NSAP ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਆਡਿਟ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ 21 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਆਡਿਟ ਪਾਇਲਟ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲਈ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ 30 ਨਵੰਬਰ, 2018 ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਆਡਿਟ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 49] [1309-F-G]

7. ਕੁਝ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ:

1. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਇਰ ਕਰੇਗੀ।

2. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੈਡੀਕਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਇਰ ਕਰੇਗੀ।

3. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

4. ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ, MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 31 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ MWP ਐਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 50, 51] [1309-H; 1310-B-F]

XXXXXX

5. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬਹੁਲਤਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਹੋਵੇ। ਬੇਸ਼ਕ, ਇਹ ਵਿੱਤ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 51] [1310-G-H]

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ		
[1981] 2 SCR 516	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 13
[2011] 4 SCR 1057	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 14
[2018] 6 SCR 1	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 14
[2017] 10 SCR 569	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 15
[1993] 1 SCR 594	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 19
AIR 1990 SC 630	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 22
[1995] 6 Suppl. SCR 827	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 23
[1996] 7 Suppl. SCR 548	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 24
[1987] 2 SCR 468	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 29
1994] 6 Suppl. SCR 626	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 30
1994] 6 Suppl. SCR	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 30

626		
[1996] 10 Suppl. SCR 279	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 31
[2006] 10 Suppl. SCR 354	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 31
[2014] 4 SCR 10	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 31

ਸਿਵਲ ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸਿਵਲ) ਨੰਬਰ 193

(ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ)

ਨਾਲ

2015 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (C) ਨੰਬਰ 81

ਮੈਥਿਊ ਚੇਰੀਅਨ (ਮਦਦ), ਨਿਖਿਲ ਡੇ (ਪੈਨਸ਼ਨ ਕੌਂਸਲ), ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕਿੰਜਲ ਸੰਪਤ, ਵਧੀਕ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ।

XXXXXX

1293 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਐਡਵੋਕੇਟ ਏ.ਐਨ.ਐਸ. ਨਾਡਕਰਨੀ, ਵਧੀਕ ਵਕੀਲ ਜਨਰਲ (ASG) ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਗਿਲਦਾ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਗੇਨ, ਅਨਿਲ ਗਰੋਵਰ, ਅਭਿਨਵ ਮੁਖਰਜੀ, ਸੌਰਭ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਐਸ਼ਵਰਿਆ ਭਾਟੀ, ਵਧੀਕ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵੀ. ਮੋਹਨਾ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰੋਸ਼ਨ ਤਾਰਾ ਜਸਵਾਲ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ

ਅਮਿਤਾ ਜੋਸਫ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵਾਨੀ ਵਿਆਸ, ਮੋਹਿਤ ਕੌਸ਼ਿਕ, ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ, ਰਵੀ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਾਨੂ ਪ੍ਰਿਆ ਸ਼ਰਮਾ, ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਚਤੁਰਵੇਦੀ, ਅਮਿਤ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਸ਼ਮਾ ਸਿੰਘ, ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ, ਸੰਜੀਬ ਪਨੀਗਰਾਹੀ, ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਸ਼ਰਮਾ। ਗੁਪਤਾ, ਮਾਧਵੀ ਦੀਵਾਨ, ਰਾਜ ਬਹਾਦਰ ਯਾਦਵ, ਆਰ ਆਰ ਰਾਜੇਸ਼ ਸ਼ਲਿੰਦਰ ਸੈਣੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਨਿਯਾ ਮਹਿਰਾ, ਬੀ.ਵੀ. ਬਲਰਾਮਦਾਸ, ਡੀ.ਐਲ. ਚਿਦਾਨੰਦ, ਜੀ.ਐਸ. ਮੱਕੜ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਹਾਸਿਨੀ ਸੇਨ, ਐਮ.ਪੀ. ਗੁਪਤਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਰਾਵਤ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਿਆ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਨਿਲ ਕਟਿਆਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਨਿਥਾ ਸ਼ੇਨੋਏ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ, ਗੁਨਤੁਰ ਪ੍ਰਭਾਕਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਰਨਾ ਸਿੰਘ, ਅਨਿਲ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਿਤੂਰਾਜ ਬਿਸਵਾਸ, ਸਤੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਆਭਾ ਆਰ. ਸ਼ਰਮਾ, ਡੀ.ਐਸ. ਪਰਮਾਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਜੀਤਾ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅੰਸ਼ਰੁਤਾ ਮਹੇਸ਼ਵਰੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਵਿਜ, ਸਿਧਾਰਥ ਗਰਗ, ਏ.ਪੀ. ਮਾਈ, ਚਿਰਾਗ ਜੈਨ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਯੂਰੀ ਨੱਯਰ ਚਾਵਲਾ, ਸਲਵਾਡੋਰ ਸੰਤੋਸ਼ ਰਿਬੇਲੋ, ਪੀ.ਐਸ. ਸੁਧੀਰ ਐਮ.ਐਸ. ਸ਼ਰੂਤੀ ਜੋਸ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਹੇਮੰਤਿਕਾ ਵਾਹੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜੇਸਲ ਵਾਹੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪੂਜਾ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵਿਸ਼ਾਖਾ ਸੰਜੇ ਕੇ.ਆਰ. ਵਿਸੇਨ ਨਵੀਨ ਗੁਪਤਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਿਤੂ ਰਸਤੋਗੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਸਮਿਤਾ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬਿਹੂ ਸ਼ਰਮਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪੂਰਨਿਮਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਜੀ.ਐਮ. ਕਵੂਸਾ, ਐਮ. ਸ਼ੋਏਬ ਆਲਮ, ਤਪੇਸ਼ ਕੇ.ਆਰ. ਸਿੰਘ, ਆਦਿੱਤਿਆ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਵੀ.ਐਨ. ਰਘੂਪਤੀ ਲਗਨੇਸ਼ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਪਰੀਕਸ਼ਿਤ ਪੀ. ਅੰਗਦੀ, ਜੀ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਜਿਸ਼ਨੂੰ ਐਮ.ਐਲ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬੀਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਦੀਪਾ ਐਮ. ਕੁਲਕਰਨੀ, ਨਿਸ਼ਾਂਤ ਆਰ. ਕਟਨੇਸ਼ਵਰਕਰ, ਲੀਸ਼ਾਂਗਥਮ ਰੋਸ਼ਮਨੀ ਕੇ.ਐੱਚ., ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮੈਬਮ ਬਾਬੀਨਾ, ਅਨੂਪਮਾ ਨਗਨਗੋਮ, ਸ੍ਰਰੂਪਮਾ ਚਤੁਰਵੇਦੀ, ਬੀ.ਐਨ. ਦੂਬੇ, ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਰੰਜਨ ਮੁਖਰਜੀ, ਉਪੇਂਦਰ ਮਿਸ਼ਰਾ,ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕੇ. ਐਨਾਟੋਲੀ ਸੇਮਾ, ਅਮਿਤ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਿਬਾਸ਼ੀਸ਼ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਚੰਦਨ ਕੁਮਾਰ ਮੰਡਲ, ਉੱਤਰ ਬੱਬਰ, ਭਾਵਨਾ ਦੂਹੂਨ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰੁਚੀ ਕੋਹਲੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਰੁਣਾ ਮਾਥੁਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਨੁਰਾਧਾ ਅਰਪੂਥਮ, ਅਵਨੀਸ਼ ਅਰਪੂਥਮ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗੀਤਾਜਲੀ, ਐਮ. ਯੋਗੇਸ਼ ਕੰਨਾ, ਐਸ. ਪਾਰਥ ਸਾਰਥੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਜਾਤਾ ਬਾਗੜੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ੁਵੇਦੀਪ ਰਾਏ, ਰਾਜੀਵ ਕੁਮਾਰ ਦੂਬੇ, ਕਮਲੇਂਦਰ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵੈਧਰੁਤੀ

ਮਿਸ਼ਰਾ, ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਅਵਿਰਲ ਸਕਸੈਨਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਚਨਾ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਸੁਹਾਨ ਮੁਖਰਜੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਆਸਥਾ ਸ਼ਰਮਾ, ਅਮਿਤ ਵਰਮਾ, ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਮਨਚੰਦਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕਾਜਲ ਦਲਾਲ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਡਿੰਪਲ ਨਾਗਪਾਲ, ਕੇ.ਵੀ. ਜਗਦੀਸ਼ਵਰਨ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ. ਇੰਦਰਮਰਿਨਲ ਕੇ. ਮੰਡਲ, ਸ਼ਰਨ ਠਾਕੁਰ, ਵਿਜੇ ਕੁਮਾਰ ਪਰਦੇਸੀ, ਵੀ. ਜੀ. ਪ੍ਰਗਾਸਮ, ਐਸ. ਪ੍ਰਭੂ ਰਾਮਾਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ, ਐਸ. ਮਨੂਰਾਜ।

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ- ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ।

XXXXXX

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਮਦਨ ਬੀ ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.

1. ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ "ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ" ਨੂੰ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਨਿਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੂਪ ਹੈ।

2. 26 ਨਵੰਬਰ, 2018 ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ 1949 ਵਿੱਚ (ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ) ਓਨੀ ਹੀ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਅੱਜ ਹੈ। ਪਰ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ

ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ 1949 ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮਾਣਯੋਗ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ:

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ 'ਚ **ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਪੱਖੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ**। ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਬਾਲਗਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ। ਆਰਥਿਕ ਨਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਖਾਤਮਾ, ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਤਨਖਾਹ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਥਿਕ, ਉੱਦਮਤਾ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਆਰਥਿਕ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਲਨ ਅਤੇ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, **ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।** ਸਰਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਾਅਵਿਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਹੈ।**

ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ 1949 ਵਿੱਚ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, 21 ਵੀਂ ਸਦੀ ਨਵੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ **ਨਿਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ** - ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ - ਦਾ ਇਕ ਲਚਕੀਲਾ ਮੂਲ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। **ਇਸ ਨੂੰ ਉਭਰ ਰਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ- ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵੇਲੇ**

ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

XXXXXX

1295 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ
[ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.]

3. ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਉਭਰਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 39 ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਬੁਢਾਪਾ, ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 41 ਵਿੱਚ ਬੇਲੋੜੀ ਲੋੜ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਜਾਂ ਲੋੜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

4.ਆਖਰਕਾਰ ਉਮਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਸਹਾਰਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜੈਵਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਮੇਲ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਪਟੀਸ਼ਨ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਹੈ - ਉਹ

ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਉਭਰ ਰਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸੰਖੇਪ ਪਿਛੋਕੜ

ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਤਹਿਤ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ, ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦਲੀਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਰਾਹਤ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਹਨ:

1. ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ।

2. ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਪਨਾਹ।

3. ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ।

4. ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਐਕਟ, 2007 ('MWP ਐਕਟ') ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ।

6. ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਸਪੁਰਦਗੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਹੈਲਪਏਜ ਇੰਡੀਆ ਦੁਆਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਮੈਥਿਊ ਚੇਰੀਅਨ ਦੁਆਰਾ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਨਿਖਿਲ ਡੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨ ਵਜੋਂ ਦਖਲਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਵਕੀਲ ਜਨਰਲ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ।

XXXXXX

7. ਅਸੀਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇਰੀਅਟਿਮ ਵਿੱਚ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਐਮਿਕਸ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

8. ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਨੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ 79 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ 80 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਨਾਮਕ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ 60-79 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਪੈਨਸ਼ਨ 1200 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ 80 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ 1500 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

9. ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ 2007 ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ਾ ਸੋਧ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ

ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਫੀ ਹੈ। ਜੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਕਮ ਹੇਠਲੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਲਗਭਗ 92 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਬਣਦੀ ਹੈ।

10. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ 'ਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਹਲਫਨਾਮਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ 500 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ 2000 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤੱਕ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸਦਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅੱਧਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

11. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ ਐਮਿਕਸ ਅਤੇ ਦਖਲਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਵਿੱਤ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਲਾਭ ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

1297 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ
[ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.]

12. ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ।

13. **ਫਰਾਂਸਿਸ ਕੋਰਲੀ ਮੁਲਿਨ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਲੀ**[1] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੋਸ਼ਣ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਿੱਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਨਸ਼ਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਅਰਥਪੂਰਨ ਹੋਵੇ ਨਾ ਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨ ਜੋ 92 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 8 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"8. ਪਰ ਸਵਾਲ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ ਅੰਗ ਜਾਂ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। **ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ, ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੋੜੀਂਦਾ ਪੋਸ਼ਣ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ**

ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ-ਜੁਲਣ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ। ਬੇਸ਼ਕ, ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਹੱਦ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿੱਚ, ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ-ਸਵੈ ਦੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ " (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)।

14. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ **ਅਰੁਣਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਸ਼ਾਨਬਾਗ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ**[2] ਅਤੇ **ਆਮ ਕਾਰਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ**[3] ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। **ਅਰੁਣਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਸ਼ਾਨਬਾਗ** ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 32 ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"32. ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਰਨ (ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ) ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 309 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਹੈ, **ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ,** ਅਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰ ਹੈ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਬਨਸਪਤੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। [ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ, (1996) 2 SCC 648]" (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)।

---

[1] (1981) 1 SCC 608

[2] (2011) 4 SCC 454

[3] (2018) 5 SCC 1

XXXXXX

15. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਜਸਟਿਸ ਰੋਹਿੰਟਨ ਫਲੀ ਨਰੀਮਨ ਵੱਲੋਂ **ਕੇ.ਐਸ. ਪੁੱਟਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ**[4] ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਾਏ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 525 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"525. ..... **ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।** ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪ੍ਰੇਮ ਸ਼ੰਕਰ ਸ਼ੁਕਲਾ ਬਨਾਮ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, (1980) 3 SCC 526 ਪੈਰਾ 21 ਵਿਖੇ, ਫਰਾਂਸਿਸ ਕੋਰਲੀ ਮੁਲਿਨ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ, (1981) 1 SCC 608 ਪੈਰਾ 6, 7 ਅਤੇ 8 ਵਿਖੇ, ਬੰਧੂਆ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (1984) 3 SCC 161 ਪੈਰਾ 10 ਤੇ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਹੈਲਥ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਬਨਾਮ ਸਚਿਕਿਤਸਾ ਪ੍ਰਸਾਰਕ ਮੰਡਲ, (2010) 3 SCC 786 ਪੈਰਾ 37 ਵਿਖੇ, ਸ਼ਬਨਮ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (2015) 6 SCC 702 ਪੈਰਾ 12.4 ਅਤੇ 14 ਤੇ ਅਤੇ ਜੀਜਾ ਘੋਸ਼ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (2016) 7 SCC 761 ਪੈਰਾ 37 ਤੇ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿੱਜੀ ਚੋਣਾਂ

'ਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ..... (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

16. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਹੁਣ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਰਥਹੀਣ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਆਪਣੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

---

[4] (2017) 10 SCC 1

XXXXXX

17. ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਵਕੀਲ ਜਨਰਲ ਨੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (NSAP) ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ, 1995 ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇਂਦਰੀ ਸਪਾਂਸਰ ਸਕੀਮ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ

ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਭਲਾਈ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 41 ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੇਲੋੜੀ ਲੋੜ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਹੈ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ, ਜਿਸਦਾ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਤੋਂ ਸਰਗਰਮ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

18. ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਰਗਰਮ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਵਕੀਲ ਜਨਰਲ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ NSAP ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਟਾਪ-ਅੱਪ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

19. ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਵਕੀਲ ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਉਨੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਨ, ਜੇ.ਪੀ. ਬਨਾਮ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ**[6] ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਪੀ. ਜੀਵਨ ਰੈਡੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਪੈਰਾ 181 ਅਤੇ 182 ਵਿੱਚ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਦੀ

ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤ ਮੌਜੂਦਾ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

181. ਬੱਚੇ/ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਉਮਰ 14 ਸਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਹਿ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਅਨੁਛੇਦ 41 ਨੂੰ ਭਾਗ 4 ਤੋਂ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ - ਅਸੀਂ ਧਾਰਾ 21 ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਫ ਅਨੁਛੇਦ 41 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ।

---

[4] (1993) 1 SCC 645

XXXXXX

182. ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ

ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁਫਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਸਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਦਰਅਸਲ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫਰਾਂਸਿਸ ਸੀ ਮੁਲਿਨ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਲੀ [ਫਰਾਂਸਿਸ ਸੀ ਮੁਲਿਨ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਲੀ, (1981) 1 SCC 608] ...(ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ NSAP ਸਕੀਮ ਨੇ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ 3 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਲ[1] 9975 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਇੱਕ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਉਪਾਅ ਹੈ।

20. ਭਾਵੇਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦੀ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

21. ਲਗਭਗ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ

ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਇਬ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢੁਕਵੇਂ ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

1301 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ
[ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.]

22. **ਸ਼ਾਂਤੀਸਟਾਰ ਬਿਲਡਰਜ਼ ਬਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਖਿਮਲਾਲ ਤੋਤਾਮੇ**[6] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਭੋਜਨ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵਾਜਬ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 9 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"9. ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ - ਭੋਜਨ, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼। **ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੋਜਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਵਧੀਆ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵਾਜਬ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ**..... (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)।
23. **ਚਮੇਲੀ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ**[7] ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇੱਕ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 8

ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਡੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੱਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਜੀਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"8. ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਠਿਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਿਰਫ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵਜੋਂ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਯਕੀਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। **.. ਇਸ ਲਈ ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਜਗ੍ਹਾ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢਾਂਚਾ, ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ, ਲੋੜੀਂਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਸ਼ੁੱਧ ਹਵਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ, ਬਿਜਲੀ, ਸਵੱਛਤਾ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।** ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮ ਤੱਕ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਸਕੇ। **ਇਸ ਲਈ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ** ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੱਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਵਜੋਂ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। **ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ** ਜਦੋਂ ਜੀਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। **ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਬੇਸ਼ਕ ਇਸਦੇ ਆਰਥਿਕ ਬਜਟ ਦੇ ਅਧੀਨ**.... "(ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)।

---

[6] AIR 1990 SC 630

[7] (1996) 2 SCC 549

24. ਅੰਤ ਵਿੱਚ, **ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਮਿਉਂਸਪਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਨਵਾਬ ਖਾਨ ਗੁਲਾਬ ਖਾਨ**[8] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਚਮੇਲੀ ਸਿੰਘ** ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਝੌਤੇ ਸਮੇਤ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 12 ਅਤੇ 25 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ:

"12. ਅਨੁਛੇਦ 19 (1) (e) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਵਸਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ **ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 25 (1)** ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ; ਇਸ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ, ਕੱਪੜੇ, ਰਿਹਾਇਸ਼, ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। **ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 11 (1)** ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀਆਂ

ਰਾਜ ਧਿਰਾਂ ਇਹ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ, ਕੱਪੜੇ, ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਸੁਧਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

.....

25..... **ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਰਥਕ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ** ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਕਰਜ਼ ਕੇਸ [1996 ਦਾ SLPs ਨੰਬਰ 47-51], ਓਲਗਾ ਟੈਲੀਸ ਕੇਸ [(1985) 3 SCC 545] ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਚਮੇਲੀ ਸਿੰਘ ਕੇਸ [(1996) 2 SCC 549] ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ..... (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)।

25. ਅਸੀਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ "ਆਰਥਿਕ ਬਜਟ" ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦਲੀਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿੱਤੀ ਮੁੱਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਰੋਤ ਅਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਸੰਜਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

---

[8] (1997) 11 SCC 121

XXXXXX

26. ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਸਾਲਿਸਿਟਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੋਧੇ ਗਏ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1951 ਵਿੱਚ 1.98 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 2001 ਵਿੱਚ 7.6 ਕਰੋੜ ਅਤੇ 2011 ਵਿੱਚ 10.38 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 60+ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 2021 ਵਿੱਚ ਵਧ ਕੇ 14.3 ਕਰੋੜ ਅਤੇ 2026 ਵਿੱਚ 17.3 ਕਰੋੜ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ "ਪਨਾਹ, ਭੋਜਨ, ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਤਪਾਦਕ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ। ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਬੁਢਾਪਾ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਹਿਤ ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਹੋਮਜ਼, ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਘਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇਨ-ਏਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

27. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪਨਾਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਵ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੇਘਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ

ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਬੇਘਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੱਤ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਢੁਕਵੀਂ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ। ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ, ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਣਕਿਆਸੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿਹਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

28. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਾਰ ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕਿ ਸਿਹਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

XXXXXX

29. **ਵਿਨਸੈਂਟ ਪਾਨੀਕੁਰਲੰਗਰਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ**[9] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਅਨੁਛੇਦ 21 ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 39, 41 ਅਤੇ 42 ਦੇ ਕੁਝ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਲੇਖ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਜਿੱਠਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਸੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ:

16. ... "ਇਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਰਾਂਸਿਸ ਮੁਲਿਨ ਕੇਸ (ਫਰਾਂਸਿਸ ਕੋਰਲੀ ਮੁਲਿਨ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਲੀ, [(1981) 1 SCC 608] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। **ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 39 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 41 ਅਤੇ 42 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ (e) ਅਤੇ (f) ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ,** ਅਤੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ, ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿਹਤਮੰਦ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਮਾਣ, ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਕੰਮ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਰਾਹਤ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ..... (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)।

30. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ **ਖਪਤਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ** (ਪੈਰਾ 25)[10] ਅਤੇ **ਕਿਰਲੋਸਕਰ ਬ੍ਰਦਰਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਕਰਮਚਾਰੀ ਰਾਜ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ** (ਪੈਰਾ 10)[11] ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ।

31. **ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ** (ਪੈਰਾ 4)[12], **ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਬਨਾਮ ਅਲ ਫਹੀਮ ਮੀਟ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ** (ਪੈਰਾ 26)[13] ਅਤੇ **ਆਕੂਪੇਸ਼ਨਲ ਹੈਲਥ ਐਂਡ ਸੇਫਟੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ** (ਪੈਰਾ 10)[14] ਵਿੱਚ ਸਿਹਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ਕ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

---

[9] (1987) 2 SCC 165

[10] (1995) 3 SCC 42

[11] (1996) 2 SCC 682

[12] (1997) 2 SCC 83

XXXXXX

32. ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਵਕੀਲ ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 2010-11 ਦੌਰਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ, ਯਾਨੀ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਤੀਜੇ

ਦਰਜੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਿਤ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਆਊਟਰੀਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਰਾਜ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਪਕ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

33. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

34. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਕੁਝ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਬੈੱਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕੇਂਦਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੇਰਵੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ 719 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

35. ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣਗੇ।

ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਐਕਟ, 2007

[13] (2006) 13 SCC 382

[14] (2014) 3 SCC 547

XXXXXX

36. ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਸਮੇਤ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ' ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮਤਲਬ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਐਕਟ, 2007 (MWP ਐਕਟ)

37. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਧਾਰਾਵਾਂ ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜੋ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ 150 ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਹੋਵੇ ਜੋ ਗਰੀਬ ਹਨ। ਧਾਰਾ 19 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

19. ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ-

1. ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਪੜਾਅਵਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇੰਨੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 150 ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਗਰੀਬ ਹਨ।

2. ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਿਆਰੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ- ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, "ਗਰੀਬ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਵੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਗਰਿਕ ਜਿਸ ਕੋਲ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ।

38. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਐਮਿਕਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ 300 ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਗਰੀਬ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਲੋੜ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਘਰ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਸਮੇਤ ਢੁਕਵੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੇਵਲ ਅੱਖਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।

XXXXXX

1307 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ
[ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.]

39. ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਵੱਲ ਵੀ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਜਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਸਾਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਬੈੱਡ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। MWP ਐਕਟ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

20. ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ-

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗੀ ਕਿ -

i. ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਸਾਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਬੈੱਡ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਗੇ;

ii. ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ;

ii. ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਚਿਰਕਾਲੀਨ, ਟਰਮੀਨਲ ਅਤੇ ਡਿਜਨਰੇਟਿਵ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;

iv. ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ ਖੋਜ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;
v. ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇੱਕ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ।

40. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਐਮਿਕਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ MWP ਐਕਟ 2007 ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

41. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਲੀਲ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਲਾਗੂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਬਲਕਿ MWP ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀ ਸ਼ੁਦਾ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਾਲਮੇਲ ਲਈ ਵੀ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

42. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈਲਪਏਜ ਇੰਡੀਆ ਵਰਗੀਆਂ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀ ਸਕਣ।

ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ

43. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ, ਵਿਦਵਾਨ ਐਮਿਕਸ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਸਾਲਿਸਿਟਰ ਜਨਰਲ ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦੇ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ।

44. ਅਸੀਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਪਰ ਫਿਲਹਾਲ ਅਸੀਂ

ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ। ਰਾਜ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ ਬਲਕਿ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

45. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਵਿਕਲਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ "ਆਰਥਿਕ ਬਜਟ" ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਕਾਰਨ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ MWP ਐਕਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ "ਆਰਥਿਕ ਬਜਟ" ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਜੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

1309 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.]

46. ਦਲੀਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣੀ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਕੋਲ ਵਿੱਤ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪਰਮਿਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਬੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

47. ਅਸੀਂ ਉਭਰੇ ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ MWP ਐਕਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਡਾਕਟਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਪਲਬਧ ਹੱਲ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪਰਮਿਟ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ, ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਅਤੇ ਤੱਥ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

48. ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ

ਹੀ ਇਸ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

49. ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਸਾਲਿਸਿਟਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਰਵੋਤਮ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕੀਮ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, NSAP ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਆਡਿਟ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ 30 ਨਵੰਬਰ, 2018 ਨੂੰ 21 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਆਡਿਟ ਪਾਇਲਟ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

50. ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

XXXXXX

ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼

51. ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹਮਾਇਤ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ:

1. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਇਰ ਕਰੇਗੀ।

2. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੈਡੀਕਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਹਰੇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਇਰ ਕਰੇਗੀ।

3. ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਰਵੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

4. MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ MWP ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ, MWP ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 31 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਜ

ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ MWP ਐਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

5. ਉੱਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁਝ ਸਕੀਮਾਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬਹੁਲਤਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਹੋਵੇ। ਬੇਸ਼ਕ, ਇਹ ਵਿੱਤ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਮਰੱਥਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ।

XXXXXX

1311 ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ
[ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.]

52. ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਵਿਦਵਾਨ ਵਧੀਕ ਵਕੀਲ ਜਨਰਲ ਰਾਹੀਂ 31 ਜਨਵਰੀ, 2019 ਨੂੰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

53 ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਅਗਲੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ।

2015 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀ) ਨੰਬਰ 81

ਆਦੇਸ਼

ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, 2016 ਦਾ W.P.(C) ਨੰਬਰ 193 ਦੇਖੋ -**ਡਾਕਟਰ ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ।**

ਕਲਪਨਾ ਕੇ. ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi